

בהמשך למכתבי כת"ר אודות ההצעה לערוך ולסגן מחדש פירוש על התנ"ך, פירוש מסורתי וביחד עם זה שדור החדש יבינהו, וההצעה שאשתתף במפעל האמור, ועוד יותר, שאשתתף באחריות למפעל, וכו', ובהמשך להשיחות שהיו לי כאן בענין זה עם מר ... ש"י, באתי לבאר עמדותי בהאמור, ותוכן המענה שלי בעל פה בשיחות האמורות.

ואתחיל בנוגע להשתתפותי במפעל האמור, ובהקדים, אשר מפעל אחראי ביותר שזוה — באם נפסל מקצתו נפסל כולו. ואפילו אם רק באיזהו מקומן ייכנס בו פירוש שאינו מתאים ויודפס כך, הרי זה מטיל פגם בכל המפעל. שמה מובן שאחראי יכול להיות רק זה שיש בידו הזמן והפנאי להקדישו ככל הדרוש לעבור על כל הפירוש מן הקצה אל הקצה, ולעבור בעיון המתאים, בכדי לשלול כל סטי' מדרך המסורה, היא היא דרך הישרה.

כן מובן שבמפעל כהאמור — אינו שייך ענין של מינוי שליח או בא כח, כי אין דבר אחראי כזה נעשה על ידי אמונה באחרים וסמיכה עליהם. ובפרט על פי פתגם כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, אשר מלה הבאה בדיבור היא לרבים, שבכתב — לכל הדור, ושבדפוס — לדורי דורות.

ולכן מוכרחני לסרב מלקבל ההצעה האמורה, ולא רק לשללה בנוגע להאחריות, אלא גם כן שלא לתת שמי להמפעל, כיון שקריאת השם היינו הך דהשתתפות בהאחריות, כמובן.

ב) בנוגע לעצם המפעל, דעתי שדבר נכון הוא, אבל אך ורק — באם ייעשה על ידי אנשים נאמנים ולאחרי זה — ביקור של כמה וכמה בני סמכא שיש להם נאמנות בהחלט בענינים כגון אלו. ואפרש דברי:

אף שבעצם הדבר — נתפרשו דברי התנ"ך על ידי המפרשים הראשונים ושל אחריהם, מתחיל מפרשנדא הוא פירוש רש"י ועד למצודת דוד ומצודת ציון, אשר סמכות מיוחדת להם, כי עסקו בפירוש התנ"ך מתאים לענינו, זאת אומרת, מלאכת הקדש, שפירשו תורת ה', ספר הספרים, מבלי כל פניות ונגיעות, אפילו פניות רוחניות, ועל אחת כמה וכמה מבלי התשוקה להעמיד על דעת עצמו ולהראות שאין כל דבר נעלם ונסתר, וכלשון רש"י בכמה מקומות „לא ידעתי" וכיו"ב, ועוד בזאת מודגשה הסמכות שלהם — בהיות להם מסורה מדור לדור בפירוש הכתובים לאמתתם, וקרוב לודאי — כמה פירושים שנמסרו מדור לדור מאז כתיבת ספרי התנ"ך. וידועים דברי הרמב"ם בנוגע ללשון הקדש, איך שמפני ריחוק הדורות נשתכחו כמה ענינים ופרטים שזהו מקשה בהבנת הלשון, הרי שהיתה מסורה בזה.

אף על פי כן, כיון שיש שינויים בסגנון, כמה ענינים שלפנים הי' פי' פשוט ועכשיו — לא פשוט וכיו"ב, לכן טוב שיערך פירוש האמור. והרי יש לנו להשען על

מה שגדולי ישראל בדורות שקדמונו — הרשו להעתיק מפירושים האמורים ללשון אידיש, עברי טייטש, והשתדלו להפיצה בין אלו שלא יכלו מפני איזו סיבות שתהינה, ללמוד מפירוש רש"י ושל אחריו. אלא שפשוט שתנאי העקרי לכל המפעל — שיהי' כלשון חז"ל, יין ישן ורק הקנקן, זאת אומרת, רק הסגנון והלשון, יהי' חדש. ויין הישן — הרי זה אותם הפירושים שסמכו עליהם ידיהם גדולי ישראל בדורות שקדמונו, וכנזכר לעיל — מפירוש רש"י ועד למצודת דוד ומצודת ציון.

ג) על דרך שמצינו בפירושים הקדמונים — שהוסיפו דיוק בפירושם על ידי הבאת לשון מלשונות אחרים, וכל' רש"י — בלע"ז, הרי גם בפירוש האמור יש להכניס על דרך זה.

ד) כן מובן שיש להוסיף השוואות ללשונות אחרים, ועל דרך מאמר חז"ל אנכי לשון מצרי הוא (תנחומא על הכתוב). כן יש לצטט במקומות המתאימים התגליות הארכיאולוגיות, וגם להוסיף ציורים. והרי גם בזה מצינו במפרשים המקובלים תקדים בכגון דא, כמו ברמב"ם פיה"מ והערך וכו' (אף שבדפוסים המאוחרים השמיטו כמה מהציורים — כנראה מסיבות טכניות).

ה) כיון שהמפעל ייעשה על ידי בני אדם, שכל אדם יש לו תכונות מיוחדות, וכיון שכאמור — יסוד עקרי ותנאי מוחלטי בעריכת הפירוש שיהי' דוקא יין ישן כנ"ל, מוכרח שהפירוש ייערך על ידי אנשים כאלו שאינם בעלי חידוש, וחוש וכשרון להם בליקוט וסידור דברים. ובפרט שרואים במוחש שברוב האישים הרי תכונות האמורות סותרות אחת לרעותה, ומי שיש לו כשרון בחידוש — על פי רוב חסר לו בליקוט דברי אחרים כהיותם, כי אי אפשר שלא יערב חידוש משלו, וסוף סוף החידוש משתלט על הישן.

ו) מובן ג"כ — שכל המפעל ענינו הוא למסור פירוש המקובל של התנ"ך בסגנון ובאופן הכי בהיר ופשוט, שמזה התוצאה הראשונה — שאין כל מקום בפירוש האמור לצטט דיעות הנוגדות אפילו על מנת לשלול אותן בהחלטיות, כי אם להביא הפירוש כמו שהוא. ומי שירצה דוקא לקיים המשנה דע מה שתשיב, הרי יחפש לו במה במקום אחר.

ז) עוד — שאלה עקרית, היש מקום בפירוש האמור לדרשות רז"ל, עכ"פ באיזהו מקומן, וכרגיל בפירוש רש"י, שהרי תכלית לימוד התנ"ך הוא לא רק להבין הכתוב כצורתו, כי אם גם כן" לדעת את נותן התורה. וצריך עיון בזה. ואולי הפתרון המתאים ביותר הוא — שדרשות האמורות יבואו בצד הפירוש על הגליון או למטה הימנו, לא בתוכו.

ח) עוד יש להאריך בהאמור, ולא באתי בזה אלא לציין ראשי פרקים ובנקודות אשר לדעתי מוכרחות הן, ואשר באם אי אפשר לקיימן (התנאים הנ"ל כולם ובמילואם) — עלול כל המפעל להביא היזק גדול — תמורת התועלת המקווה, וד"ל.

אשמח לקבל הערות כת"ר ובפרטיות המתאימה לכל האמור, ות"ח מראש.

...ג) בהנוגע לפירוש על התנ"ך — הנה ע"ד פירוש מדעי של פרופ' ... וכאילו הבעתי דעתי בזה, פליאה גדולה שמועה זו, וכמדומה שזוהי הפעם הראשונה ששומע הנני ע"ד מציאות פירוש זה, אף דמילתא דלא רמיא עלי' דאינש כו'. אבל בכל אופן גם ע"פ הנקודות במכתבו — אין הנ"ל מתאים כלל לערוך פירוש מסורתי על התנ"ך. מה שאמרתי אודות נוסחאות וגירסות, הרי על אתר פירשתי למה כוונתי, והוא — בדוגמת ההוצאה ע"י פרופ' קיטל — שבשולי הגליון אסף הגירסאות שבס"ת דפוסים וכת"י שונים. ומובן שלא הי' כל דבור בזה בהנוגע לביקורת המקרא וכיו"ב ח"ו.

ד) ולהערתו אודות מה שהוזכר במכתבי או בדברי פי' מצו"ד ומצו"צ, הוא על יסוד מה שבתורת הדא"ח מובא פירוש זה כו"כ פעמים. נוסף על שלא מילתא זוטרתה הוא שנלמד פירוש זה בחדרים המסורתיים במלמדו דורי דורות תינוקות של בית רבן, שחיו חיהם לאחרי כן מתאים להתורה והמסורה.

ה) לכתבו למה לא לחדש פירושים, ובפרט שמצינו בכגון דא בשמו דרש"י כמו שהובא מנכדו הרשב"ם — החילוק פשוט ע"פ דברי רבנו הזקן (הובא ע"י כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בהמשך תערב, בחלק שלא הועתק*) שכל המחברים עד הט"ז והש"ך והם בכלל עשו החיבורים שלהם ברוח הקדש (הועתק גם בהיום יום ו' שבט). דא"ג לאחרי זמן מצאתי זה גם בספר שארית ישראל דרוש לסוכות למהרי"ד מוילעדניק בשם „הריב"ש" — שכנראה הכוונה להבעש"ט.

ו) ועוד להעיר — שהפליאה אדרבה על אלה שאין רוצים להסתפק בהפירושים שקדמונו — עכ"פ בהנוגע לפירושים ע"ד הפשט, שלמדו בהם את התנ"ך וביארוהו כל צרכם. ואפילו בהביא בחשבון התגליות וכו' הרי לזה מספיק הערה בשולי הגליון, ואין כל צורך בעריכת פירוש מחדש. ובהתבונן להמצב בדורנו וכו' וכו' — הנה פלא הדבר שדוקא בני דור הצעיר רוצים לחזור אל המקורות, אלא שאותם שנלחמו במשכילים בצעירותם — נדמה להם שגם דור החדש רוצה להלחם, ובמילא אווזים בתכסיסים וכלי זיין שאין בהם כל צורך כלל. ואם בכלי זיין גשמיים מתוך שאינו צריך אינו נאה (שבת ס"ג א') — הרי בהנוגע לרוחניים, הוא גם מזיק. וכנראה במוחש מכל הספרות, שבסגנון החדש קורין לזה אפולוגטית, האט מען דערפון צרות עד היום, [לרבות הדרוש אור החיים של בעל תפארת ישראל, ספרי הרב הירש ועוד, ועד בדור דורות לפנינו — פרושי פילון (ידידי) האלכסנדרים שרצו להתאים אף כי בכוונה טובה, ליפיותו וכו' — אף שאינה שייכת ואינה אמיתית בכגון דא] וד"ל.

המובא בשם הזוהר, מאן דנפח מתוכי נפח (בתניא ריש פרק ב', אגה"ק ט"ו. ובכ"מ) — כמדומה לי שלא נמצא בזהר ובתקו"ז שלפנינו. אבל נמצא בספרי הקדמונים.**

(*) נדפס בהמשך בשעה שהקדימו תער"ב ח"ג ע' אישפה. המו"ל.

(**) מהם בשם חז"ל: עמה"מ קכו, ג: ויפח באפיו נ"ח ואמחזיל כל הנופח מעצמותו הוא נופח. וראה שפע טל בהקדמה: ויפח כו' ידוע כל הנופח מעצמותו הוא נופח. וראה ג"כ רמב"ן בראשית ב, ז. בחיי (יתרו כ, ז). — יש אומרים שנמצא עד"ז בס' הקנה ואינו תח"י.

פ ר ק ו

ה פ י ר ו ש

א. "ברור לפי דעתי... אפשר לבחור בפי' ראב"ע וכיו"ב במקום שרש"י מפרש באופו אחר".
(לקו"ש ח"ב ע' 662)

ב. "הרגום אונקלס, הרגום ירושלמי, ראב"ע, רשב"ם ושרשים לרד"ק... כל אלה הם ראשי הפשטנים במקרא"⁽¹⁾.
(שם)

ג. "יש לפרש... אף שלא נמצא (חיבה בפי' כזה באופו זה) במקום אחר, ולבאר לחלמידים אשר רק שריד מעט נשאר מלשוננו בספרי החנ"ך ובלשון הרמב"ם בהקדמתו לספר המצות "לשון ספרי נבואה... קצר בידינו" ולכן כמה חיבות וביטויים לא נמצאו בהם אלא פעם אחת".
(שם)

ד. "לפשט כזה המובן גם בלי פרש"י... בכלל זה שייך גם לילד קטן שעדיין לא הגיע לעונת בן חמש - למקרא שלומד כבר פרש"י".
(לקו"ש ח"ז ע' 420)

ה. "ראיתי חלקי תנ"ך עם "דעת סופרים" להרב רבינוביץ שי', וכדאי הי' להנהיגו בבי"ס הממ"ד".
(ממכ"כ קאדמו"ר שליט"א)

(1) ושמ: "מדרש רבה... זהר מפרשים גם בדרך רמז ודרוש", וראה בלקו"ש לפ' ויחי תשל"ד בחולתו: "בהיות הצ"צ ילד... הרגס לו מורו ע"פ פי' בעה"פ", ועיי"ש בלקו"ש ח"ב הנז'. ובשיחת ש"פ בה"ב תשל"ד מוזכר בשם פשטני המקרא: "האבן עזרא, רמב"ן והכלי יקר".